

УДК 352.07:373

DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2021.13.10>

Маріуц Ілона, канд. пед. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-5032-2014

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ У КРАЇНАХ ЄС

Розглядаються актуальні проблеми і питання в освіті зокрема та у суспільстві загалом, які тісно пов'язані і взаємозалежні. Вказуються конкретні виклики, з якими намагається впоратися європейська освітня спільнота протягом останніх декількох років. До них належать проблема булінгу у закладах освіти, раннє покидання обов'язкового навчання, можливі соціальні проблеми, що приводять до булінгу та раннього покидання школи, не завершення навчання великим відсотком молоді. Розкриваються механізми та досвід вирішення даних питань і викликів різними країнами ЄС. У статті наводяться конкретні приклади вияву тенденції гуманізації в освітній сфері. Автор вбачає процеси гуманізації освітньої сфери у таких конкретних рекомендаціях і досвіді країн ЄС як шанобливе ставлення до учнів, участь учнів та батьків у прийнятті рішень закладу освіти, повага до особистості учня та врахування його потреб та інтересів у процесі навчання, зобов'язання працювати в команді всіх працівників закладу освіти – викладачів та допоміжний персонал, забезпечення комфортного та дружнього середовища закладу освіти.

Ключові слова: підготовка педагогічних кадрів, дослідницькі університети, інтеграція в європейський простір вищої освіти.

Вступ. Питання гуманізації освіти набуває нового звучання серед науковців країн Європейського Союзу та світової академічної спільноти. Все більшої актуальності воно набуває закріпивши свої позиції в українському "Законі про освіту" від 05.09.2017 р. З перших рядків цього закону відстежуємо його гуманістичну та проєвропейську спрямованість у подальшому навчанні та вихованні Української молоді: "Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору" [Закон України "Про освіту", 2017].

Зокрема у статті 6 вказані засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, де йдеться про людиноцентризм; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; науковий характер освіти; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом; гуманізм; демократизм", що свідчить про остаточне затвердження курсу гуманізації вітчизняної освітньої політики. Така стратегія засвідчує наміри держави до повноцінного єднання з європейським освітнім простором та визнання європейських цінностей.

Про зобов'язання науково-педагогічних працівників із метою сприяння гуманізації освіти йде мова у статті 54 Закону України "Про освіту": сприяти розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню навичок здорового способу життя, дбати про їхнє фізичне і психічне здоров'я; дотримуватися педагогічної етики; поважати гідність,

права, свободи і законні інтереси всіх учасників освітнього процесу; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства".

"Виховувати повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України та навколишнього природного середовища" та разом із тим "формувати у здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами; захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою" [Закон України "Про освіту", 2017].

Не оминула хвиля гуманізації і батьків здобувачів освіти, а саме у статті 55 йде мова про їх зобов'язання "...настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства" [Закон України "Про освіту", 2017].

Європейський вибір України закріплений низкою офіційних документів. Зокрема, важливим стратегічним кроком вважаємо набуття чинності 11 липня 2017 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у багатьох напрямках (культури та освіти зокрема) актуальною стає співпраця та вивчення досвіду з країн Європейського Союзу. Про відповідні заходи у секторах, освіти зокрема, йде мова у розділі V "Економічне та секторальне співробітництво", а саме 28 глав цього розділу Угоди. Імплементация цієї частини угоди сприятиме наближенню законодавства та регуляторного середовища України та ЄС, сприятиме інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та єдиного нормативного простору в переважній більшості секторів економіки та суспільного життя України, зокрема й освіти. Розвиток безпосередньо європейського освітнього простору виходить за межі ЄС, він тісно пов'язаний із політиками і програмами ЄС, оскільки є частиною загального руху до "Європи знань".

Одна із проблем, що потребує вирішення, як у межах ЄС, так і далеко за його межами, є *раннє покидання школи*. Тут мова йде про дітей, які не завершили обов'язкову освіту. Таке явище пов'язане з безробіттям, соціальним відторгненням, бідністю та поганим здоров'ям. Є багато причин, чому деякі молоді люди відмовляються від освіти і навчання передчасно: особисті або сімейні

проблеми, труднощі в навчанні або нестабільна соціально-економічна ситуація. Важливими чинниками також є влаштування системи освіти, шкільний клімат та відносини між вчителями та учнями.

Оскільки не існує єдиної причини для раннього покидання школи, немає простого вирішення цієї проблеми. Політика, спрямована на зниження відсотку передчасного покидання школи учнями, повинна вирішувати цілий ряд питань та поєднувати освіту та соціальну політику, роботу з молоддю та аспекти, пов'язані з охороною здоров'я, такі як вживання наркотиків або психічні та емоційні проблеми.

Більшість молодих людей у Європі орієнтуються у шкільній системі та успішно переходять до подальшого навчання, підготовки або на роботу. Однак, один із кожних семи молодих європейців залишають систему освіти без необхідних навичок або кваліфікацій для успішного виходу на ринок праці та активної участі у сучасній економіці, що базується на знаннях. Це означає, що приблизно 6,4 мільйони молодих людей у Європі класифікуються як молодь, що рано покинула школу (*early school leavers*) [Reducing early school...]. Рішучими діями стали Рекомендації щодо впровадження політики зайнятості держави-членів, які містяться в Рішенні Ради Європи № 2010/707/ЄС, що закликають держави-члени докладати необхідних зусиль для запобігання раннього покидання школи. У результаті, частка учнів, що рано покинули навчання протягом останніх років неухильно знижується в Європейському Союзі: з 17,0% у 2002 році до 10,7% у 2016 році. Менше молодих жінок (9,2% в 2016 році) рано залишають освіту та навчання, ніж молодих чоловіків (12,2%) [Eurostat, 2016].

Визначення "раннього покидання навчання" ("*early school leavers*" ESL/ "drop out"), що використовуються на рівні ЄС, стосується "тих молодих людей, які зупиняються у здобутті освіти та навчання лише з середньою освітою або молодше, і які більше не навчаються". У статистичному плані – європейські стандарти ESL вимірюються у відсотках 18-24-річних людей з лише нижчою середньою освітою або менше, які вже випали з освітнього процесу. Багато країн-членів визначають та вимірюють ESL по-різному. ESL може означати залишення системи освіти та підготовки до кінця циклу обов'язкової освіти; раніше аніж буде досягнуто мінімальної кваліфікації або до закінчення середньої освіти [Nevala and Hawley...]. У Болгарії це поняття включає припинення навчального процесу після сьомого класу, більше року до завершення базової освіти (ISCED 2); в Естонії – припинення навчання до завершення старших класів середньої освіти; у Фінляндії цей термін стосується соціальної ізоляції молоді, зокрема непрацевлаштованістю; в Угорщині це учні ромської національності з початковим та середнім рівнем освіти; у Норвегії це учні, які не закінчили навчання у старших класах середньої школи протягом п'яти років; у Сполученому Королівстві це непрацевлаштована молодь яка не є в процесі навчання або професійної підготовки у віці 16-18; в Ірландії до цієї групи відноситься молодь, яка припинила навчання без випускного сертифікату (сертифікат, що видається після успішної здачі екзаменів в ірландській загальноосвітній школі та займає мінімум два роки підготовки (16-19 років) .

Комплексні стратегії по скороченню ESL стосуються всього освітнього спектру і включають заходи *попередження, втручання та компенсування*.

Існує сукупність основних принципів, які однаково доречні для всіх трьох стратегій – попередження, втручання та компенсування. По-перше, учні різного віку по-

винні бути в центрі освітнього процесу, що зосереджений на розбудову індивідуальних сильних сторін і талантів учня. Школи повинні дозволити всім учням відчувати повагу і те, що їхні окремі сильні сторони, здібності та специфічні потреби визнані. Тому шкільні установи повинні створювати умови, за яких молодь може процвітати і зростати. По-друге, учні мають потребу в навчальних середовищах, які є привітними, відкритими, безпечними та дружніми, і де учні почувають себе поміченими, цінними та частиною суспільства. Школи мають потенціал надати молодим людям можливість почуття участі, приналежності та самоствердження, навички та знання, які дозволяють їм бути активними громадянами та грати позитивну роль у суспільстві. Школи повинні надати можливість допомогти учням будувати впевненість і розвинути бажання навчатися. По-третє, працівники освіти повинні знати про об'єми, зміст та проблеми, пов'язані з раннім покиданням школи, ознайомленими з його головними дієвими механізмами та способами запобігти цьому. Школи та вчителі повинні бути озброєні навичками, спеціальними знаннями та ресурсами, щоб надати всім учням підтримку у навчанні, якої вони потребують.

Передбачено, що кожна країна повинна самостійно визначити правильний баланс між різними видами заходів, залежно від структури їх системи освіти та власних специфічних умов. Координація заходів на шкільному, місцевому, регіональному та національному рівнях має допомогти уникнути накладок та прогалин у впровадженні цих заходів. Молоді люди, котрі лише піддаються ризику ESL та ті, хто вже покинув освіту передчасно, повинні мати простий спосіб доступу до різних можливостей навчання та підтримки в орієнтуванні.

Заходи попередження, це профілактичні заходи спрямовані на подолання ESL, перш ніж з'являються перші його прояви. Навчальні заклади та їх середовище навчання (включаючи фізичне навколишнє середовище) мають забезпечити стимулюючий навчальний клімат для всіх учнів. Це включає рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей та молоді. Однак у деяких країнах витрати та гальмування мобільності можуть обмежувати доступ до освіти. Такі характеристики системи освіти допоможуть зменшити перешкоди на шляху до закінчення старших класів середньої освіти: доступ до якісної ранньої освіти та догляду (Early Childhood Education and Care – ECEC). Доведено, що доступ до якісної освіти в ранньому віці полегшує розвиток ключових компетентностей. Хороша якість раннього навчання підвищує освітні досягнення та знижує ризик раннього покидання навчання на наступних етапах. Доступ до якісного раннього навчання є особливо важливим для дітей з соціально незахищених родин, що полегшує входження до системи освіти; релевантний та привабливий для учнів навчальний план, такий, що розвиває сильні сторони учнів та їх таланти; гнучка система освіти – сувора розбудова навчальних курсів може створювати серйозні перешкоди для завершення середньої освіти. Ситуації, коли учні та їхні батьки зобов'язані зробити передчасний обов'язковий вибір між різними навчальними шляхами в ранньому віці можуть призвести до демотивації тих, хто був неправильно орієнтований. Дослідження також показують, що ризики повторення курсу підбивають довіру учнів. Це може викликати раннє покидання школи. Багато країн почали замінювати повторення курсу індивідуальним навчанням та цілеспрямованою навчальною підтримкою [Nevala and Hawley ...].

Обов'язкові вступні іспити можуть обмежувати доступ до старших класів середньої шкільної освіти. У разі

неуспішного складання цих іспитів доступ до подальшого навчання буде обмежено. Освітні шляхи повинні бути гнучкими і задовольняти всіх учнів. Варто уникати навчальних шляхів, які обмежують майбутні професійні можливості; краща інтеграція новоприбулих дітей-мігрантів – інклюзивне навчальне середовище може підтримувати їх інтеграцію та підвищити власний успіх у навчанні. Діти мігрантів повинні перебувати в оточенні дітей тієї ж вікової групи, що забезпечить їх успішну адаптацію; плавний перехід між різними рівнями освіти; високоякісна та приваблива професійна освіта та професійна підготовка (VET) може допомогти зменшити рівень ESL через надання високої якості, структурованих навчальних можливостей на основі практичної діяльності; залучення учнів та батьків до прийняття рішень у школі. Думка молоді повинна бути високо оціненою у школі та взята до уваги. Активна участь учнів у шкільній громаді збільшує їх зацікавленість і мотивацію та полегшує ефективність навчання. Школи можуть сприяти їх участі через шкільні ради або учнівські консультації, наприклад; первинна та безперервна освіта педагогічних працівників; загальношкільний підхід заохочує і підтримує позитивні та турботливі стосунки між вчителями та шкільним персоналом і учнями. Сильна і добре розвинена система емоційної підтримки необхідні в школі, особливо для тих, хто перебуває в зоні ризику ESL. Ця система, доступна на ранньому етапі, важлива для надання молодим людям інформації, якої вони потребують під час вибору професії для співпраці з ринком праці.

Заходи втручання визначаються як такі, що вирішують труднощі, що виникають на початковій стадії. Багато втручань має застосовуватися до всіх учнів, але особливо до тих, хто перебуває під загрозою ESL. Інші заходи втручання більше орієнтовані на учнів і спираються на раннє виявлення необхідної підтримки для мотивації навчання та повинні мати багатопрофільний і цілісний підхід та забезпечити індивідуальне керівництво на додаток до практичної та емоційної підтримки. Учні з труднощами у навчанні або які часто стикаються з особистими, соціальними чи емоційними проблемами мають недостатньо контакту з працівниками освіти або іншими дорослими, які могли б підтримати їх. Вони повинні мати легкий доступ до вчителів та інших фахівців, які підтримують їх освіту та особистісний розвиток. Вони також потребують керівництва та наставництва разом із культурною і позакласною діяльністю, щоб розширити можливість для навчання. Наведемо деякі приклади різних заходів втручання: системи раннього попередження (Early Warning Systems, EWS); систематичні схеми підтримки в школах; зосередження на індивідуальних потребах кожного учня; позакласні та позашкільні заходи для збагачення навчального процесу; підтримка вчителів; залучення родин та батьків для підтримки освіти їхніх дітей; усвідомлення батьками ESL.

Заходи компенсації. Попередження ESL є ефективнішим, ніж компенсація його наслідків, проте, заходи компенсації завжди будуть потрібні тим молодим людям, які перервали навчання з різних причин. Механізми компенсації спрямовані на реінтеграцію люди в освіту та навчання. Мова йде про програми другого шансу як альтернативну освіту та можливості навчання для молоді. Існують інші підходи у державах-членах, наприклад, індивідуально розроблені програми, які зосереджені на реінтеграції в загальноосвітній процес або надання практичного досвіду роботи в поєднанні з навчанням. Програми другого шансу базуються на цілісному та персоналізованому підході. Деякі інші програми другого шансу надають можливість отримати офіційну середню кваліфікацію,

інші зосереджені на підготовці молоді до професійного навчання чи працевлаштування. Резерв може відрізнитися залежно від інтенсивності підтримки молоді. Це буде залежати від конкретних потреб молоді людини. Для того, щоб програми другого шансу були успішними, слід врахувати наступні аспекти: доступні та актуальні програми другого шансу; визнання результатів навчання; індивідуалізований та цілісний підхід; позитивний досвід у навчанні (виключення попереднього негативного досвіду); гнучкість навчального плану; активне залучення та підтримка вчителів; зв'язок із загальноосвітнім процесом.

У межах питання гуманізації освіти варто також розглянути таке явище як "булінг" у сучасному суспільстві, адже, булінг та насильство в школі є загрозою для загальних цінностей свободи, толерантності та недискримінації. Його наслідки можуть бути серйозними та довготривалими. Саме тому на подолання цієї проблеми на рівні Європейського Союзу створені відповідні та взаємопов'язані політичні та юридичні ініціативи, а саме такі [Downes P., 2016]:

- Паризька декларація про сприяння громадянству та загальним цінностям свободи, толерантності та недискримінації через освіту від 17 березня 2015 року. Ця декларація була розроблена Європейською Радою міністрів, відповідальних за освіту, та Комісаром ЄС з питань освіти, культури, молоді та спорту, що стало прямою відповіддю на "терористичні напади у Франції та Данії, і нагадуванням про аналогічну жорстокість в Європі в недалекому минулому" і набуває подальшої актуальності у світлі проявів жорстокості у листопаді 2015 року в Парижі та березні 2016 у Брюсселі;

- Хартія ЄС з прав людини передбачає заборону покарань (стаття 4), право на недоторканність особи (стаття 3), право на освіту (стаття 14). У статті 24 (права дитини) передбачено право дітей на захист та догляд за дітьми "так як це необхідно для їхнього благополуччя". Принцип захисту інтересів дитини визначається першочерговим у будь-яких випадках та діях, пов'язаних із дітьми;

- Стаття 20 Хартії з прав людини ЄС встановлює рівність осіб перед законом, стаття 23 – рівність чоловіків і жінок у всіх сферах, а стаття 21 забороняє дискримінацію на підставі "Статі, раси, кольору шкіри, етнічного чи соціального походження, генетичних особливостей, мови, релігії чи переконань, політичної чи будь-якої іншої думки, належності до національної меншини, власності, народження, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації". Всі ці положення слід мати на увазі, оскільки вони входять до складу Хартії ЄС з прав людини й є обов'язковим первинним законом ЄС, який завжди пріоритетний. Держави-члени повинні дотримуватися цього закону, застосовувати його, при цьому на нього можуть покладатися і фізичні особи у національних судах;

- Положення (ЄС) 1381/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року, що передбачає створення Програми прав, рівності та громадянства зазначено, що "особливу увагу слід приділити запобіганню та боротьбі з усіма формами насильства, ненависті, сегрегації та стигматизації, а також протидії залякуванню, переслідуванню у управлінні, поліції, суді, у школі та на робочому місці". З фондів ЄС виділені кошти на програми спрямовані на подолання дискримінації на основі різних підстав, захисту прав дітей та боротьбу з насильством над дітьми;

- Існує майже 30 різних міжнародних та регіональних договорів, що стосуються прав людини, прав жінок і права на освіту (Strauss 2013). Можна знайти відповідні

положення в цих глобальних умовах Конвенції: статті 19, 28 та 29 Конвенції ООН про права дитини, статті 1 та 10 Конвенції Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, статті 16, 17 і 24 Конвенція ООН про права інвалідів, стаття 1 Конвенції ООН проти катування та іншої жорстокості, нелюдське поводження і покарання, що принижує гідність людини, статті 4 та 5 ООН Конвенція проти усіх форм расової дискримінації та стаття 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також статті 2, 10, 12 Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права;

- Європейська конвенція з прав людини (European Convention on Human Rights (ECHR)) забороняє катування та принизливе поводження (стаття 3), захищає свободу вираження суджень (стаття 10) та свободу віросповідання (стаття 9) у межах, встановлених ECHR, забороняє дискримінацію (стаття 14) та встановлює право на освіту (Протокол 1 Стаття 2). Крім того, є й інші обов'язкові документи, такі як Стамбульська конвенція 2011 року про запобігання та боротьбу з насильством над жінками та насильству в сім'ї, Рамкова конвенція про захист національних меншин (статті 6, 12) та Європейська соціальна хартія (ст. 7). Різні важливі політичні документи були прийняті на рівні Ради Європи: Конгресом місцевих і регіональних органів влади Ради Європи, Парламентською асамблеєю та Європейською комісією проти расизму та нетерпимості;

- Конвенція ООН про права дитини (CRC) містить ряд статей, які закріплюють право дітей на освіту. Конвенція вимагає, щоб держави надавали дітям відповідну та доступну освіту (стаття 28), а також забезпечувала, щоб шкільні програми сприяли повазі та захисту права людини всіх народів на культурну та національну ідентичність дитини (стаття 29). Загальний принцип статті 12 (1) КПП є ще однією основою для розвитку освіти через європейські шкільні системи. Він заявляє: "Держави-учасниці заповнюють дитину, яка здатна формуючи свої власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди у всіх питаннях, що стосуються дитини, думки дитини мають належну вагу відповідно до віку та зрілості дитини". Спеціальний доповідач ООН з питань про права на здоров'я (2005) постановив: "Міжнародне право на фізичне та психічне здоров'я має на меті прогресивну реалізацію. Як очікується, всі держави будуть працювати краще протягом наступних п'яти років, ніж те, що вони сьогодні роблять (прогресивна реалізація). Від розвиненої держави юридично вимагаються більш високі стандарти, ніж юридично необхідні для менш розвинених країн (ресурсні обмеження)";

- Одне з двох основних завдань, що стоять перед освітою в 2020 році, полягає в тому, щоб скоротити рівень раннього припинення навчання у школі до 10% в середньому через ЄС. *Булінг безпосередньо визнано як такий, що впливає на раннє переривання навчання.* Це зазначено у Рекомендаціях Ради щодо ESL (2011 р.): "На рівні школи чи навчального закладу стратегії боротьби з раннім покиданням школи залишаються в загальній політиці розвитку школи. Вони мають на меті створення позитивного навчального середовища, збагачення якості педагогічної діяльності та інновацій, вдосконалення компетентностей викладацького складу у напрямі вирішення питання соціальної та культурної різноманітності, а також розвитку підходів протидії насильству та цькуванню". Рекомендація Ради ЄС (2011) щодо ESL визнає, що: "Цільова індивідуальна підтримка ... особливо важлива для молоді у ситуаціях серйозного соціального або емоційного стресу, який перешкоджає їм продовжувати освіту або навчання".

Цькування і насильство також потребують інтерпретації крізь призму важливої політики, спрямованої на навчання протягом життя. Висновки Ради ЄС від 12 травня 2009 р. щодо стратегічних рамок європейського співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки ("ET 2020") (2009/C119/02) зазначають: "У період до 2020 року основною метою європейської співпраці повинна бути підтримка подальшого розвитку системи освіти і навчання в державах-членах, спрямованих на забезпечення: особиста, соціальна та професійна реалізація всіх громадян; стале економічне процвітання та можливості працевлаштування, одночасно підтримуючи демократичні цінності, соціальну згуртованість, активне громадянство та міжкультурний діалог".

Щодо визначення дефініції "Булінгу" (bullying) існують різні визначення, однак одне з перших і найпоширеніших визначень в Європі – це Olweus (1994, 1999), що підкреслює інтенціональність, повторення та дисбаланс влади. Булінг включає в себе фізичну, словесну та реляційну поведінку, яка передбачає, що одна сторона має намір неодноразово образити чи заподіювати шкоду іншому в умовах нерівномірності повноважень, коли жертва не може захистити себе. На відміну від повторного, згубного драгування, дружнє і грайливе дражніння не вважається цькуванням; так само, коли двоє однаково сильних чи потужних учнів сперечаються або б'ються один з одним (Olweus, 2010). Агресором може бути одна особа або група (pack bullying), коли задира становить частину або належать до певної, зазвичай, ексклюзивної групи. Булінг може мати місце віч-на-віч або онлайн через соціальні мережі, текстові повідомлення, електронні листи, чати, блоги та інші форми віртуального спілкування. Цькування може мати форму як *фізичного* насильства, загрози фізичної шкоди та примусової поведінки, так і *словесного* вигадання прізвиськ, дражніння, словесні напади на сім'ю учня, культуру, расу чи релігію та *реляційні*, такі як остракізм, ізоляція та ігнорування. Останні два іноді поєднуються як емоційний, соціальний або психологічний булінг. Деякі автори розрізняють пряме та непряме залякування, перше стосується фізичного та словесного знущань, тоді як останнє більше стосується реляційних або соціальних залякування, таких як виключення та поширення пліток чи слуху (Grampel, 2008; Wolke et al., 2000; Ttofi et al., 2011). Участь у залякуванні також відбувається по континууму – починаючи від агресора, жертви, жертви-агресора, сторонніх та непричетних, причому учні можуть грати декілька ролей (Swearer et al., 2012). Дискримінаційний булінг також вирізняється у дослідженні дефініцій булінгу (Elamé, 2013). У вітчизняному освітньому просторі проблема булінгу лише починає набувати актуальності у обговореннях громадськості та академічних колах. Обізнаність у даній тематиці вчителем, вміння вчасно розпізнати та володіти прийомами втручання, а й краще усвідомленим підходом до попередження булінгу повинен володіти сучасний вчитель-гуманіст. Проблема ж раннього покидання школи ще наразі не порушується вітчизняним суспільством, відповідна статистика не доступна та питання це не порушується у гострих наукових чи державних колах на рівні суспільства і держави. У статті розкрито стратегію та досвід вирішення даних питань і викликів різними країнами ЄС. Висвітлено конкретні приклади вияву тенденції гуманізації в освітній сфері на думку автора. Автор вбачає процеси гуманізації освітньої сфери у таких конкретних рекомендаціях і досвіді країн ЄС як шанобливе ставлення до учнів, участь учнів та батьків у прийнятті рішень закладу освіти, повага до особистості учня та врахування його потреб та інтересів у процесі

навчання, зобов'язання працювати в команді всіх працівників закладу освіти – викладачів та допоміжний персонал, забезпечення комфортного та дружнього середовища закладу освіти та рекомендує до впровадження даний досвід країн ЄС.

Список використаних джерел

Downes P.; Cefai, C., How to Prevent and Tackle Bullying and School Violence: Evidence and Practices for Strategies for Inclusive and Safe Schools, NESET II report, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016

Eurostat, Early leavers from education and training by sex and labour status 2016

Nevala and Hawley, Reducing early school leaving in the EU, op. cite ref 9.

Reducing early school leaving in the EU study executive summary. Directorate general for internal policies, Policy department B: structural and cohesion policies education and culture. <http://www.europarl.europa.eu/studies>

Mariuts Ilona, Ph. D., Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0001-5032-2014

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII, Режим Доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

References

1. Downes P.; Cefai, C., How to Prevent and Tackle Bullying and School Violence: Evidence and Practices for Strategies for Inclusive and Safe Schools, NESET II report, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016

2. Eurostat, Early leavers from education and training by sex and labour status 2016

3. Nevala and Hawley, Reducing early school leaving in the EU, op. cite ref 9.

4. Reducing early school leaving in the EU study executive summary. Directorate general for internal policies, Policy department B: structural and cohesion policies education and culture. <http://www.europarl.europa.eu/studies>

5. Zakon Ukraini "Pro osvitu" vid 05.09.2017 # 2145-VIII, Rezhim Dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Надійшла до редколегії 30.04.21

HUMANISATION OF EDUCATION FIELD IN EU COUNTRIES

The article reviews current issues in education in particular and in society in general, which are closely related and interdependent. It identifies the specific challenges that the European educational community has been trying to address over the last few years. These include the problem of bullying in educational institutions, early school leaving (drop out), possible social problems leading to bullying and early school leaving, and not a large percentage of young people completing school. Mechanisms and experience of solving these issues and challenges by different EU countries are revealed. The article provides specific examples of the manifestation of the trend of humanization in the educational sphere. Awareness of the subject by the teacher, the ability to recognize and master the techniques of intervention, but also a better conscious approach to the prevention of bullying should have a modern humanist teacher. The problem of early school leaving is still not raised by the Ukrainian society, relevant statistics are not available and this issue is not raised in acute scientific or state circles at the level of society and the state. The author sees the processes of humanization of education in such specific recommendations and experiences of EU countries as respect for students, participation of students and parents in decision-making of the educational institution, respect for the student's personality and his needs and interests in the learning process. All employees of the educational institution – teachers and staff, providing a comfortable and friendly environment of the educational institution.

Keywords: Teachers training, research universities, integration into the European Higher Education Area.